

ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЧИ ШАХСИНИНГ ИЖТИМОЙ-ДЕМОГРАФИК ВА ЖИНОЙИ-ХУҚУҚИЙ БЕЛГИЛАРИНИ ЎРГАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Муаллиф: Қабилбоев Бехрузбек Мансур ўғли

Калит сўзлар: Рецидив, рецидив жиноят, рецидив шахсияти, рецидив жиноятлар профилактикаси

Аннотация: Мақолада профилактика инспекторининг Рецидив жиноятчиликини олдини олиш фаолиятини ташкил этиш ва уни такомиллаштиришга доир долзарб масалалар таҳлил қилинган, ички ишлар органларининг ушбу соҳани ривожлантиришга доир таклифлар берилган.

Annotation: Concerning to my research work the burning issues have been analyzed of preventive inspectors work on organizing effective use of free time juvenile and youth `s the suggestions have also been given on developing this sphere in the organize of Internal Affairs

Профилактика инспектори Рецидив рецидив жиноятчилигини олдини олиш фаолиятига оид айрим хорижий давлатлар тажрибаси

Хориж тажрибаси Рецидив ўртасида жиноятнинг криминалистик характеристикаси ўзига хос хусусиятга эгаллиги, уларнинг ҳуқуқбузарлигини ажралиб турадиган хусусиятини аниқлаган, изланишлар жараёнида Рецидив ўртасида жиноятнингни ўзига хос махсус бўлган жиҳатларини аниқлаган. Кўп изланишлар натижасида куйидагиларни гувоҳи бўлдик Рецидив одатда жиноятларини катта ёшда содир этишади, жиноятларининг келиб чиқиш сабаб ва шароитларини ўрганганимизда куйидаги сабабларга дуч келдик. Уй-жой масалалари бўйича, оила ва ишюмушлари, шахсий эҳтиёжларини вақтида қондирилмаганлиги ва бошқа кўплаб камчиликларнинг босими остида келиб чиқаётган келишмовчиликлар сабаб бўларкан. Қуйидаги маълумотга асосан ғарбнинг статистикасини ўрганиш жараёнида аниқланган, барча ҳуқуқбузар Рецидивни ўрганиш жараёнида – жиноят содир этган Рецидивнинг яримидан кўпи 30 ёшдан ошган Рецидивдир. Маълумотларга кўра 30-49 ёшли Рецидивнинг ҳаётий фаолияти юқори бўлиб, уларнинг криминалистик ҳатти-ҳаракатларида яққол кўзга ташланиб турадиган жиҳатлари, уларнинг хулқ-атвори, ҳархил вазиятларда ўзларини тутиши, мансаблари орқали қўлга киритган ҳурматлари, ўқув даражалари бази белгиларга кўра ҳаётий поғонасини ҳам кўришимиз мумкин, яъна бир ҳуқуқбузар аёлни ажратиб турадиган белги бу - унинг ҳаётда синовларга бардош бера олмаслигидир, кийинчиликсиз осон, ёмон йўлларга кириб кетишидир. Шахсий ҳаётига келсак 30 ёшдан ошган ҳуқуқбузар

Рецидивнинг ва айниқса, 40 ёшли Рецидивнинг ёлғизлиги, ота-онасидан эрта ажрагани, ва турмуш ўртоғи 55 йўқлиги маълум бўлди. Рецидивнинг аксарияти ҳозирги кунда назар солсак, аксарият, 30-45 ёшгача бўлган Рецидивнинг жамиятда бўлган ўрни, ижтимоий ва сиёсий фаоллиги, ишлаб чиқариш соҳаларида тутган ўрни диққатга сазовордир, базилари эса жаҳонда бошлиқлар лавозимларга тайинланяпти. Ҳуқуқбузар Рецидив жиноят содир этиш вақтида яримидан кўпи турмуш кўрган, бир ёки ундан ортиқ фарзандлари бўлган Рецидив ҳисобланади. Кўп ҳолатларда суд ҳукмига кўра жазо тайинлангандан сўнг, маҳкума жазони ижро этиш муассасасидаги шароитларга ҳали кўникмай туриб, унинг оиласи бузилиб кетяпти ва эркак кишиларнинг кўпи бошқа Рецидив билан оила қуряпти, таъкидлаб ўтиш керак-ки, ҳамма хорижий давлатларда бундай камчиликлар кузатила берилмайди. Такидлаш жоизки, жазодан озод этилган Рецидив тўғри йўлга кириб, тинч ва тотув ҳаёт қуриб кетишмоқда. АҚШнинг машҳур журналининг маълумотига кўра, жиноят содир этаётган Рецидивнинг кўпчилиқ қисми олий ва ўрта-махсус маълумотли, яъни меҳнатга лайоқатли, қўлида ҳунари бор Рецидив содир этган. Бундай вазият келиб чиқиши ўрганилганда, объектив ва субъектив омиларни ҳаётнинг бир бирига бўлган қарама қаршилиқлари, кўп меҳнат қилиб лекин маошлари эҳтиёжларини қопламаётганини ва “тоза” меҳнат билан Мегаполисдан уй сотиб ололмаётганлиги, машина ҳайдай олмасликлари, уй-юмуш ва бошқа шахсий муаммоларни сабаб қилиб кўрсатишган. Аслида эса америкалик криминолог олимларининг фикрича: -дунё ривожлангани сари технологиялар ривожланиб бормоқда ва ҳар бир боланинг онгига компьютер ва бошқа технологиялар орқали “заҳарли” оммавий маданият йетиб бормоқда; 56 - таълим-тарбияни ота-оналар эмас, балким, компьютертехнологиялар бормоқда ва натижада шахс ҳистуйғусиз ўсмоқда; -Рецидивнинг аксарияти балоғат ёшидан ўрганиб қолган, енгил-елпи ҳаётлари орқали улар жинсий гуруҳларнинг ” илмоғига илиниб ” ҳарҳил оқимларга аралашиб қолишмоқда; -қизларни балоғат ёшида ҳеч бўлмаганда ўзи мустақил равишда оиласи учун таом таёрлаш, отаси ёки яқин синглиси, укаси учун бир нимани тикиб бериши, оиласи учун ҳар куни фойдали кўл меҳнатини бажариши йўқолиб кетганлиги, Рецидив замонавий асбоб-ускуналарга ўрганиб қолгани натижасида қўлида бажариши лозим бўлган вақтда ўша машинка ёки яқин дўконга бориб тайёр таом олиб келиши, уларни ”оилам учун” деган фикрдан узоқлашишига сабаб бўлиб келмоқда; -яна бир муҳим жиҳат аёл киши бармоғидан келадиган нейротўлқинлар, уларни аёл жинсига мансублигини билдириб турувчи мияга ягона тўлқинларни ёқолиб кетайётганлигини таъкидлаб ўтишади. “Рецидивни жиноят содир этиш омилларини санаш учун сон йетмайди,- дейди Ю.М.Антонян, - лекин ёшлигида кичик қийинчиликларга чидай олмайдиган шахс, келажакда кўп муаммоларга дуч келганда, оғир меҳнатдан

қочиб энгил меҳнатни танлаш орқали, бир жойда қўним топмай, оқибатда жамиятнинг заиф нуқтаси айланади .”³³ Германия олимлари рецидив жиноятларни ўрганиш жараёнида шуни маълум қилишадик, Рецидивнинг рецидив жинояти эркак рецидивлардан фарқи содир этган жиноятларни оғирлигида, рецидив жиноятнинг психологик келиб чиқиши ўрганилганда, Рецидив кўп ҳолатларда, содир 33 Президент Ш.Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатият билан давоёт этириб янги босқичга кўтарамиз. Т. 2017 й⁵⁷ этган жиноятларидан оғирроқ жиноят содир этмас экан, эркаклар Рецидивдан фарқли ўлароқ, жиноятнинг шахсга бўлган хавфи оғирлаша борар экан, лекин рецидив ҳуқуқбузар аёлнинг ўзига ҳос ҳусусияти бу кўп маротаба жиноят йўлига кириб қолиши ва вояга йетмаган кизлардир . Бундай жиний мақомларни ўрганиш жараёнида, Рецидивни, жиноят оламидаги мақомига қараб, уларни психологияси , ақл-заковати, нимага қодирлигини билиш мумкин, шу тариқа, уларга одил жазо тайинлаш мумкин бўлган. Yellow Criminal журнаliga мувофиқ, 2010-2015 йилларда Рецидив ўртасида жиноятнингни ўрганилганда 43% Рецидив шахсга қарши жиноятнинг ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятлар содир этган, 38% Рецидив иқтисодиёт соҳасида (растрата, ўғирлик, талончилик, фирибгарлик ва ҳ.к), қолган 11%и бошқа кўринишдаги жиноятлар ҳисобланади . Булардан 35-50 ёшдаги Рецидив, одам ўлдириш, ўғирлик, фирибгарлик, кўшмачилик , терроризм , одам савдоси каби жиноятлар билан шуғулланиб келмоқда , 20-35 ёшга қадар бўлган аёл ҳуқуқбузарлар ўғирлик, талончилик, фирибгарлик, ҳуқуматга қарши жиноятлар, гиёҳвандлик моддаларини қонунга ҳилоф равишда сотиш, қонунга ҳилоф равишда ўқ отиш қуролларини сотиш жиний ишлари билан шуғулланиб келишмоқда . Ҳуқуқбузар Рецидивнинг жиноят қилишига уни ўраб турган атроф муҳитдаги салбий ахлоқий сифатларни шакиллантирилганлиги ва уларни содир этиш учун кўп омиллар туртки бўлгани аниқланмоқда , масалан : -Рецидивнинг иродаси пастлиги ; -ҳуқуқий онги ривожланмаганлиги ; -салбий шароитларни узок муддатли таъсир этиши ; -оиланинг тасири (муҳит ,кўполлик, ичкилик ичиш ва ҳоказо) ;⁵⁸ -атрофдагиларнинг таъсири(ишда , турмуш тарзида ва ҳоказо) ; -бўш вақтнинг кўплиги ёки аксинча вақтининг йетишмаслиги ; -оммавий маданиятнинг турмуш тарзига таъсири ; -гиёҳвандлик , пул ва молга ҳирс қўйганлигини таъсирида ва ҳоказолардир. Буюкбританиянинг олимлари маҳкумаларни ўрганиш жараёнида , бахтсиз ходисаларни мустасно қилиб, барча жиноятларнинг томири маҳкуманинг шахсий ички кечинмалари яъни психологияси ва оиласи деб такидлашган. Оила ва оиладаги носоғлом психологик муҳитнинг аёлнинг ҳулқ – атворига таъсир қиладиган номақбул шароитлар , эр-хотин ўртасидаги низолар, Рецидив руҳиятидаги, ҳулқ- атворидаги ўзгаришларни келтириб чиқаради, оиладаги йетишмовчиликлар,

фарзанд кўрмаслик, турмуш ўртоғининг кўп ичиб келиши, гиёҳванд моддаларини истеъмол қилиши, маънавий онгининг бўшлиғидир. Маҳкуманинг шахсий ички кечинмалари деганда, шахс шаклланаётган вақтдан бошлаб, атроф-муҳит, уни ўраб турган дунёга бўлган муносабатлари, характери, темпераменти, дунёкараши, рухий ҳолати ва оилада кўрган тарбиясига, ички кечинма, яъни ҳолатга бўлган муносабатлари ва бошқалар тушунилади. Ҳуқуқбузар аёл шахси жиноятнинг асосий интеллектуал-маънавий ҳислатлари рухий ва жисмоний ҳолатининг мажмуидир. Ҳуқуқбузар аёлнинг шахсини ўрганиш, содир этган қилмишини баҳолашни, шу жумладан, индивидуал башорат қилинишини таъминлаш учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Ҳуқуқбузар аёл тўғрисида ҳар томонлама ва чуқур тасавурга эга бўлиш учун таҳлил қилиш нафақат жиноят содир этилган вақтни ва уни текшириш даврини, балки текширилувчининг ривожланишини ҳам қамраб олиш керак. Бунда жиноят содир 59 этилишининг яширин мотивлари ҳам, психологик-психиатрик хусусиятларини ҳам баробар инобатга олиш лозим. Ҳуқуқбузар аёлнинг шахси ва жиноят ўзаро боғлиқ бўлганлиги боис, криминалистик иш доирасида аёлнинг шахси тўғрисида тегишли маълумотларни олиш жиноятка қарши курашиш фаолиятининг асосий масалаларига киради. Криминолог олим Дагель ҳуқуқбузар Рецидив шахсини қуйидагича тавсифлайди: -жисмоний бақувватлиги, ташқаридаги қарши ҳаракатларни ўз кучи билан енгаман деб ўйлайди; -содир этган жиноятнинг ҳарактерига қараб, масалан ўғирлик, босқинчилик, қотиллик ва ҳоказолар; -олдинги содир этган жиноятининг ҳарактерига қараб, кейингисини шу жиноятга ўхшашлиги томонидан яқинлашиши; -ҳуқуқбузар аёлнинг психологик ўзига хослиги, масалан, унинг темпераменти, эмоция, қизиқувчанлик даражаси, энг муҳим жиҳатларидан бири жиноят содир этишга мойилликнинг мавжудлиги ва бошқалар; -ҳуқуқбузар аёлнинг психологиясининг қай даражада тузилганлиги; -унга ҳуқуқий жазо чоралари таъсир қилганлиги ёки йўқлигидандир. Тадқиқотчи Сахаров Б. умумий ҳуқуқбузарларни қуйидагича тавсифлайди: -шахсни шахсга нисбатан атайлаб жиноят содир этиши. Безорилик, номусга тегиш, ўғирлик, тан жароҳати, ва шу кабилар -шахсни мулкани талон-тарож орқали атайлаб жиноят содир этиши, масалан, кўролмаслик оқибатида, қасддан жиноят содир этиш ҳолатлари; 60 - мансабни суистеъмол қилиш орқали, порахўрлик ёки бирор ҳаракат ёки ҳаракатсизлик содир этишдан бўйин товлаш; -енгилтаклик оқибатида (иродасизлик, сабрсизлик) натижасида содир этилган жиноят Ҳар бир жамят ривожланиши ва ўзгаришига қараб жиноятларнинг янги-янги турларини ўйлаб топадилар. Масалан, бугунги кунда бутун жаҳон миқёсида хаккерлик, наркотик моддалар билан ноқонуний равишда муомала қилиш, айниқса Рецидив ўртасида жиноятнинг таҳлили натижасида ёнланма қотиллик, одам савдоси, ёшларни

жиной секталарга жалб қилиш , бола ўғирлаш , бола ўлдириш, фирибгарлик , камомад, бухгалтерия (ҳисоб) соҳасидаги баъзи турдаги жиноятларва ҳоказолар . Маиший хизматларнинг яхши ривожланмаганлиги, одамлар ўртасидаги муносабатларда кескинликнинг ортишига, низоли ижтимоийпсихолгик муҳит шаклланишига олиб келади . Тадқиқотлар натижаларининг кўрсатишича , маиший хизматлар камроқ, ривожланган худудларда ушбу соҳадаги низолар бошқа жойдагиларда кўпроқ бўлади

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш. Қонун ва адолат устуворлигини таъминлаш – барча эзгу мақсадларимизга эришишнинг энг муҳим шarti. – Т.: НМИУ, 2017 – 32 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: «Ўзбекистон», 2017. – 488 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: «Ўзбекистон», 2017. – 592 б.
4. Мирзиёев Ш. Билимли авлод – буюк келажакнинг, тадбиркор халқ – фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётининг кафолатидир. – Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2018 – 64 б.